

Psychoterapie a právo

Psychotherapy and Law

Prof. JUDr. Ivo Telec, CSc., Právnická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Abstract: The paper presents a detailed legal analysis of psychotherapy and psychotherapists under the applicable law in the Czech Republic. The attention is paid to various types of psychological and similar services on the market. The overview of the psychological professions in the legal point of view is also included in the paper. The conclusion of the paper is that the psychotherapy is one of the health services which falls under the medical law regulation, whereby the substantial part of psychotherapy is covered by public health insurance.

Key words: psychotherapy – law - healthcare services - psychology

Abstrakt: Příspěvek představuje podrobný právní rozbor postavení psychoterapie a psychoterapeutů z hlediska platného českého práva. Pozornost je věnována různým druhům psychologických a podobných služeb na trhu. Obsažen je i přehled psychologických povolání v právním smyslu. Dílčí část je zaměřena na psychotherapeutický pohovor při klinických vyšetřeních ve zdravotních službách. Další část příspěvku je věnována podrobnému právnímu rozboru zdravotnické legální výhrady. Autor dospívá k právnímu závěru, že poskytování psychoterapie podléhá režimu zdravotních služeb podle zdravotnického práva. Další dílčí právní pohled je zaměřen na omezené používání profesního označení psychoterapeut podle českého zdravotnického práva, tzn. pouze u psychiatrů se vzděláním v psychoterapii nebo u jiných lékařů s tímto vzděláním či u klinických psychologů. Nedílnou součástí příspěvku je právní otázka jiných působení na duševní zdraví, nežli psychotherapeutických. Jedná se o veřejnoprávně volný prostor pro pastorální medicínu nebo přírodní léčitelství, popřípadě další podobné činnosti. Závěr práce spočívá v tom, že psychoterapie podle českého práva patří mezi zdravotní služby, které jsou vyhrazeny podle zdravotnického práva. Podstatná část psychoterapie je přitom hrazena z veřejného zdravotního pojištění.

Klíčová slova: psychoterapie – právo - zdravotní služby - psychologie

ÚVODEM

Slovo „terapie“ patří mezi poměrně „módní“ výrazy. Používáno někdy bývá v širším či jiném nežli konvenčně medicínském smyslu. Zmínit můžeme např. *aromaterapii* mimo zdravotní služby a úřední zařazení *aromaterapeuta* do veřejnoprávní *Národní soustavy povolání* pro účely trhu práce. Dále si poukážme na různé přírodně léčitelské terapie anebo duchovní léčbu mimo tzv. konvenční medicínu podle zdravotních služeb a zdravotnického práva. Připomenout si můžeme i možnou ozdravnou sílu modlitby, jakož i psychoterapeutický význam zpovědi nebo svátosti pomazání nemocných či služby osvobozování od zlého. V těchto či podobných případech se může jednat i o působení na duševní zdraví.

Naznačené příklady uvádíme proto, že sám pojem „psychoterapie“ bývá někdy v praxi používán obsahově nejasně nebo v různém významu a k rozličným účelům. Srov. například duchovní léčbu, včetně působení na duševní zdraví. Mnohdy se tento pojem vyznačuje různými technikami působení na duševní zdraví, popřípadě jen duševní pohodu, a může být založen na rozličných teoriích osobnosti, někdy i protichůdných. Zásadní rozdíl mezi různými teoriemi může spočívat v tom, zda předpokládají objektivní existenci určitého *metafyzického prvku* a pracují-li s ním po stránce léčebné, anebo nikoli.

Každý člověk požívá *svobody volby* péče o vlastní duševní zdraví (*Kurierfreiheit*), včetně svobody volby způsobu léčby (*Therapiefreiheit*). Poskytovatele zdravotní péče se ale může právně týkat *veřejnoprávní regulace* určitých povolání, služeb nebo prací na hospodářském trhu či trhu práce. O takový případ se jedná zrovna u zdravotnických povolání a zdravotních služeb.

Jádro *právního problému* psychoterapie spočívá v posouzení, kdy je psychoterapie obsahem *zdravotní služby* v režimu zdravotnického práva a kdy, pokud vůbec, tomu tak není. Srov. *výluku ze živnosti*, kdy živnostenským podnikáním není v rozsahu zvláštních zákonů činnost mj. lékařů a nelékařských zdravotnických povolání, např. klinických psychologů, při *poskytování zdravotních služeb*; tzn. v rozsahu zákona o zdravotních službách (zákon č. 372/2011 Sb.), ve znění pozdějších předpisů; srov. § 3 odst. 2 písm. a) živnostenského zákona.¹

Dále srov. „předpoklady stanovené právními předpisy“ pro výkon psychoterapeutické práce zaměstnancem ve smyslu zákoníku práce [§ 52 písm. f) zákoníku práce]. Tyto předpoklady vyplývají ze zdravotnického práva, respektive veřejnoprávní regulace zdravotnických povolání na trhu práce. Je-li zaměstnancovo *nesplňování* těchto předpokladů výpovědním důvodem, platí podobně při sledování stejného účelu, že jejich nesplňování je překážkou vzniku pracovního poměru. Jednalo by se totiž o odpor *právního jednání* zákonům upravujícím zdravotnická povolání (viz dále) za stavu, kdy smysl a účel těchto zákonů (ochrana veřejnosti před potenciální neoborností) vyžaduje *neplatnost pracovní smlouvy* či jiného pracovněprávního jednání (§ 580 o. z.).

¹ Původní znění československého živnostenského zákona z roku 1991, převzaté českým právem, stanovilo výluku ze živnostenského podnikání pro „psychoterapeuty“ [§ 3 odst. 1 písm. c) bod 1. zákona č. 455/1991 Sb.]. Nelze vyloučit, že zvláštní výluka zrovna pro „psychoterapeuty“ mohla být původně odůvodněna úvahou o možném přijetí zvláštního zákona o psychoterapii podle rakouského vzoru z roku 1990. Srov. podobně výluku pro přírodní léčitele podle zahraničního vzoru. Počátkem 90. let byly tyto zákonodárně-politické otázky diskutovány. Později, roku 2008, byla zvláštní psychoterapeutická výluka ze živnostenského zákona vypuštěna pro nadbytečnost, a to s ohledem na obecnější výluku činnosti lékařů a nelékařských zdravotnických povolání, která zahrnuje i psychoterapii jako léčbu duševních poruch nebo poruch chování, respektive zdravotní péči o duševní zdraví.

Zabýváme se zde pouze psychoterapií.²

Nikoli „pouhým“ psychologickým poradenstvím, např. při volbě povolání, výběru zaměstnanců či rozvoji osobnosti, anebo diagnostikou. Srov. obsahovou náplň *vázané živnosti* „psychologické poradenství a diagnostika“ podle přílohy 2 *vládního nařízení č. 278/2008 Sb., o obsahových náplních jednotlivých živností*, ve znění pozdějších předpisů,³ respektive předchozí vládní nařízení či ještě starší *metodický pokyn bývalého Ministerstva hospodářství ze dne 17. 5. 1996, k obsahovým náplním jednotlivých živností*. V metodickém pokynu se výslovně, ovšem jen „orientačně“, hovořilo o „úzké souvislosti“ psychologického poradenství s „oblastí psychoterapie a dalších medicínských disciplín“. Nikoli však o zaměnitelnosti obojího.

² Věcně v současné české odborné literatuře viz např. KRATOCHVÍL, S. *Základy psychoterapie*. 6., aktual. vyd. Praha: Portál, 2012. VYBÍRAL, Z. – ROUBAL, J. (eds). *Současná psychoterapie*. Praha: Portál, 2010.

³ „Činnost zaměřená na překonání psychologických problémů jedince a rozvoj jeho osobnosti. Pomoc dětem a mládeži s poruchami chování, zdravotně postiženým, při volbě povolání, dále pak poradenství manželské, sportovní a jiné. Využívání relaxační techniky při pedagogicko-psychologickém poradenství, jako doplňkové služby, nikoliv však s terapeutickým cílem či efektem.“ Z veřejnoprávního výměru obsahové náplně dané živnosti, jakož i ze zdravotnické výluky ze živnostenského zákona, vyplývá, že se *nejedná o léčbu duševního zdraví*, tj. o léčbu diagnostikovaných duševních poruch a poruch chování, jak je tato léčba chápána ve zdravotních službách.

Po právní stránce srov. HÁJKOVÁ, A. Možnost samostatného výkonu psychoterapie v České republice. *Psychoterapie*. 2017, roč. 21, č. 1, s. 59–62. Právní závěry citované autorky jsou ale *odborně vadné*, protože autorka nezohledňuje obsah platného zdravotnického práva; viz podrobněji výše v tomto textu. Autorka v podstatě vychází jen z obecných právních principů, ovšem „mimo čas a prostor“; tzn. bez vazby na právní popis a rozbor zdravotnického (a školského) práva a jeho kontextu v rámci veřejnoprávně (a zároveň ústavně konformně) regulovaných povolání a služeb na trhu.

K odborným rozdílům mezi „poradenstvím“ a „psychoterapií“ srov. např. ŘIHÁČEK, T. Poradenství versus psychoterapie? *Psychoterapie*. 2014, roč. 18, č. 1, s. 13–22. Dlužno ale dodat, že české zdravotnické právo klade důraz na *systematickou psychoterapii diagnostikovaných duševních poruch a poruch chování* (vedle psychoterapie emergentní a podpůrné), což již na první pohled *nelze věcně (odborně) ztotožňovat s právně samostatným* (tj. živnostenským) „pouhým“ psychologickým poradenstvím; např. při volbě povolání nebo výběru zaměstnanců, justičních čekatelů apod. Tím samozřejmě nelze vyloučit některé možné dílčí styčné plochy; srov. obsah pohovoru a závěry pro klienta. Psychologický poradce se ale v tomto veřejnoprávním smyslu nepouští do léčby duševního zdraví klienta, a to ani tehdy, pokud by například při výběru uchazečů o zaměstnání v určitém případě diagnostikoval některou duševní poruchu nebo poruchu chování. Léčba duševního zdraví, zejména prostředky tzv. vědecké a školské medicíny, již veřejnoprávně náleží *jinému povolání*, a to zdravotnickému, byť by mohlo v konkrétním případě dojít k personální shodě v osobě téhož poskytovatele *dvou služeb* (živnostenské i zdravotní); ovšem již nad a mimo právní rámec „pouhé“ živnostenské služby; viz *dvojí předmět podnikání*.

Současné i nedávné věcné polemiky ohledně pojetí psychoterapie mohou mít své základy v legálních požadavcích zdravotnického vzdělání. Srov. dlouholetý profesní předpoklad absolvování navazujícího *magisterského jednooborového studia psychologie*, které navazuje na jednooborové bakalářské studium podle zákona o nelékařských zdravotnických povoláních. Jestliže ale některé vysoké školy nabízejí i jiné obory psychologických zaměření, respektive dvouoborová studia, mohlo by to v praxi objektivně vést, pokud by nebyl právně jasný profil absolventů, až ke vzbuzení právně bezdůvodného či dokonce klamavého očekávání veřejnosti, že absolvent dvouoborového či jinak pojatého vysokoškolského studia psychologického zaměření bude moci poskytovat psychoterapii. S ohledem na státem veřejnoprávně regulovaná povolání a služby tomu tak ale dlouhodobě není. Blíže např. HANÁK, J. Studenti dvouoborové bakalářské psychologie nejspíš klinickými psychology nebudou. *MuniMedia* [online]. 16. 10. 2012. Dostupné z: <http://www.munimedia.cz/prispevek/studenti-dvouoborove-bakalarske-psychologie-nejspis-klinickymi-psychology-nebudou-3724/>. [cit. 27. 8. 2017].

Stranou naší právní pozornosti zůstávají též služby *manželských a rodinných poradců* nebo *sociálně terapeutické* činnosti například v terapeutických komunitách podle *práva sociálních služeb*, respektive celá sociální terapie. (Pracovní terapie se ale používá i při zdravotní péči.)

Odhlížíme také od různých psychologických vyšetření podle některých právních předpisů, např. uchazečů o veřejný úřad justičního čkatele.

Nevěnujeme se ani *školským službám*, tzn. působení psychologů jako *pedagogických pracovníků*, které je zaměřeno na odstraňování nebo zmírnění poruch učení nebo chování podle školského práva. Srov. též používání různých „podpůrných terapeutických postupů, zejména arteterapie a muzikoterapie“ ve *speciálně pedagogických centrech*; viz příloha 2 vyhlášky č. 72/2005 Sb., o *poskytování poradenských služeb ve školách a školských poradenských zařízeních*. Arteterapie se uplatňuje nejen ve školství, ale též v sociálních službách a před zářím 2017 též ve zdravotnictví; viz dále.

Srov. též *zdravotního klauna* a jeho působení na duševní pohodu hospitalizovaných pacientů.

Stranou zůstává činnost *znalců* z oboru „školství a kultura“ odvětví „psychologie“ nebo z oboru „zdravotnictví“, odvětví „psychiatrie“, popřípadě „zdravotnická odvětví různá“, tj. např. klinická psychologie, podle znaleckého práva. Znalci se léčbě ani nevěnují.

Pojem *psychoterapeut* je právně použit v kapitole 4 bod 42.2 přílohy vyhlášky č. 134/1998 Sb., kterou se vydává seznam zdravotních výkonů s bodovými hodnotami, ve znění pozdějších předpisů. Děje se tak účelově ve spojení s vykazováním *zdravotních výkonů* psychoterapeutických, což mohou činit pouze „*psychoterapeuti se specializací v systematické psychoterapii (lékaři včetně psychiatrů a kliničtí psychologové)*“.⁴ Srov. dále kapitolu 910 – psychoterapie v příloze citované vyhlášky.⁵ Ačkoli se jedná pouze o účelové pojetí z hlediska práva veřejného zdravotního pojištění, nelze dovozovat, že by se bez vazby na úhrady z veřejného zdravotního pojištění snad mohlo jednat o léčbu duševního zdraví kterýmkoli poskytovatelem zdravotní služby; srov. účel veřejnoprávní regulace psychoterapeutických zdravotních služeb, jímž je *ochrana veřejnosti* před odborně nesprávnými zásahy do duševního zdraví pacientů. Současně ale musíme říci, že systematická (natož „pouze“ emergentní nebo podpůrná) psychoterapie *nepatří mezi obory zdravotní péče* pro účely zdravotních služeb; srov. § 4 odst. 4 písm.

⁴ Lékařský specializační obor psychoterapie, ukončený atestační zkouškou, ale nebyl zákonem stanoven. Účelovou „specializací v systematické psychoterapii“ podle práva veřejného zdravotního pojištění v právní síle vyhlášky proto nutno rozumět účelovou specializací *sui generis mimo* obory zdravotnického vzdělávání, které mají veřejnoprávní vazbu na obory zdravotní péče, respektive zdravotních služeb. Zda a nakolik je takový dlouhodobý právní stav vhodný, je ovšem věcí jinou. Podobně srov. u nelékařských zdravotnických povolání. Srov. podobné účelové specializační pojetí u akupunktury v době před dubnem 1997, když bývala hrazena z veřejného zdravotního pojištění.

⁵ Na okraj, vyhláška, kterou se vydává seznam zdravotních výkonů s bodovými hodnotami (vyhláška č. 134/1998 Sb.), stanoví *omezení hrazení* určitých psychoterapeutických zdravotních výkonů tak, že odkazuje pouze na „obecně uznané psychoterapeutické postupy“. Tím se ale vyhláška dostává do *rozporu* se zákonem o zdravotních službách (zákon č. 372/2011 Sb.), protože od použití „*uznávaných medicínských postupů*“ (§ 4 odst. 5 citovaného zákona) se lze *odchýlit* s odůvodněním zaznamenaným ve zdravotnické dokumentaci [§ 47 odst. 3 písm. a) citovaného zákona]. Jednalo by se tak o omezení ústavně zaručeného *sociálního práva* na bezplatnou zdravotní péči z veřejného zdravotního pojištění, což sice omezit lze, avšak pouze zákonem, přičemž zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů, ani jiný zákon tak nečiní. Pouhou ministerskou vyhláškou nelze omezit ústavně zaručené sociální právo. Jedná se o chybu Ministerstva zdravotnictví, které nesladilo citovanou vyhlášku se zákonem o zdravotních službách, a to v legálním kontextu práva veřejného zdravotního pojištění. Pokud by se mělo jednat o účelové omezení sociálního práva pojištěnců, muselo by se tak stát zákonem o veřejném zdravotním pojištění, popřípadě jiným zákonem.

a) nebo b) zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách, ve znění pozdějších předpisů. Oborem zdravotní péče tak je například klinická psychologie nebo psychiatrie apod.; tzn. nejen léčba, ale též diagnostika aj. Zdravotněprávně je psychoterapie brána jen jako jeden z *postupů* (nikoli obor) působení na lidské zdraví, který se sám věcně větví do řady rozličných léčebných metod.

Sama psychoterapie bývá *odborně věcně* dělena na psychoterapii *systematickou, emergentní a podpůrnou*. Uváděné dělení výslovně vyplývá i z českého zdravotnického práva; viz níže. V psychoterapii se můžeme setkat s množstvím různých škol, které často odvisí od různých psychologických teorií osobnosti a vyznačují se používáním určitých metod působení na duševní zdraví.⁶

Účel systematické, popřípadě emergentní psychoterapie spočívá v léčbě duševního zdraví pacienta postiženého duševní poruchou nebo poruchou chování; např. poruchou osobnosti, depresí nebo úzkostí apod. Děje se tak v odborně vynaložené *snaze* o zlepšení zdravotního stavu pacienta při zdravotní péči o jeho duševní zdraví v klinické praxi, a to v právním rámci zdravotních služeb na trhu podle zdravotnického práva. Srov. *Mezinárodní klasifikaci nemocí a přidružených zdravotních problémů (MKN-10)*, stanovenou pro statistické účely; sdělení č. 495/2003 Sb., v pozdějším znění.

V případě psychoterapie se zdravotněprávně vzato jedná též o „pouhou“ duševní podporu poskytnutou pacientovi v psychicky obtížné životní situaci (podpůrná psychoterapie); např. při narození mrtvého dítěte.

S použitím některých psychotherapeutických technik, a to i laicky, se můžeme setkat i při předlékařské *první pomoci*, poskytnuté kýmkoli komukoli a kdekoli.

Účinnost psychoterapie bývá zkoumána vědeckými metodami zejména *kvalitativního zdravotního výzkumu*. Dále srov. též *vědecké kazuistiky* a zobecnělou *klinickou zkušenost*. Racionálně přírodovědecky nahlíženo nelze v psychoterapii (odmyslíme-li léčbu psychofarmaky) běžně nebo alespoň nikoli pokaždé používat mimoprávní *lékařskou doktrínu tzv. silné objektivity* v přírodovědeckém smyslu, která by se vyznačovala epidemiologicky a biostatisticky významnými poznatky na základě zejména randomizovaných dvojité zaslepených a opakovatelných výzkumných pokusů, respektive jejich přehledů. Důvody mívají věcnou povahu a spočívají v jedinečnosti lidského duševního zdraví i životní situace. Srov. např. emergentní psychoterapii.

Na okraj si uveďme, že kupříkladu v Rakousku platí zákon o psychoterapii (*Psychotherapiegesetz*) z roku 1990 a v Německu zákon o psychotherapeutech (*Psychotherapeutengesetz*) z roku 1998. Zmínit můžeme též zákon o psychoterapii (*Psychotherapy Act*) kanadského Ontaria z roku 2007. V Česku se žádný takový zákon nepřipravuje. Z mimoprávních dokumentů má význam například Štrasburská deklarace o psychoterapii z roku 1990, která byla přijata soukromou *Evropskou asociací pro psychoterapii*. Deklarace pojímá psychoterapii jako „nezávislou vědeckou disciplínu“.

Zastavme se nejprve u několika krátkých všeobecnějších právních otázek, které souvisí s tématem.

⁶ K psychologickým teoriím osobnosti srov. např. DRAPELA, V. J. *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál, 2011.

1. PSYCHOLOGICKÁ POVOLÁNÍ V PRÁVNÍM SMYSLU

Z hlediska *veřejného profesního práva* patří psychologie mezi *rozštěpená* povolání, respektive hospodářské činnosti. Podobně tomu je u masérství, v porodní pomoci nebo dietologie, kdy část spadá mezi zdravotní služby a část mezi živnostenská podnikání. Můžeme si proto položit otázku do *budoucná*, zda tomu tak má být. Nicméně se jedná o platný právní stav, který byl již před lety státem takto nastaven.

Psychologická povolání jsou, právně vzato, *různá* a podléhají řadě úprav z oboru *práva veřejného*, např. živnostenského nebo školského. Účelem není podávat právní přehled všech psychologických povolání. Zastavme se jen u práva zdravotnického, respektive u povolání zdravotnických, jejichž výkon je spjat s legální zdravotnickou výhradou (a obchodní výsadou na trhu).

Doplňme si jen, že přes některé pokusy z počátku 90. let v Československu nebyla u nás zákonem zřízena veřejnoprávní zájmová korporace v podobě profesní psychologické komory. Oproti tomu na Slovensku byla takováto korporace původně zřízena v roce 1994. Existuje ovšem řada civilních odborných společností, z nichž si můžeme jmenovat, alespoň co se psychoterapie všeobecně týče, *Asociaci klinických psychologů České republiky* nebo *Českou psychoterapeutickou společnost České lékařské společnosti Jana Evangelisty Purkyně, z. s.*, anebo *Sekci psychoterapie České psychiatrické společnosti Purkyněho společnosti*. Vedle toho se můžeme setkávat i s odbornými společnostmi dílčího nebo specifického psychoterapeutického zaměření.

2. PSYCHOTERAPEUTICKÝ POHOVOR PŘI KLINICKÝCH VYŠETŘENÍCH VE ZDRAVOTNÍCH SLUŽBÁCH

Zdravotnické právo zná pojem *psychoterapeutický pohovor*. Již léta se jedná o obsahovou součást *klinických vyšetření* podle přílohy *vyhlášky č. 134/1998 Sb., kterou se vydává seznam zdravotních výkonů s bodovými hodnotami*, ve znění pozdějších předpisů. Děje se tak *vedle* používání psychoterapeutických metod k léčbě duševních poruch či poruch chování anebo k duševní podpoře; tzn. *vedle* systematické, emergentní nebo podpůrné psychoterapie jako samostatných *zdravotních výkonů* svého druhu, obsahu i finančního a právního začlenění; viz níže.

Psychoterapeutický pohovor je svou povahou a účelem *druhem řízeného rozhovoru*, strukturovaně aplikovaným na klinická vyšetření při péči o zdraví v rámci zdravotních služeb. Nejedná se o „terapii“, a to ani po stránce metodické, respektive metodologické, jak bývá „terapie“ zdravotněprávně pojímána vedle prevence a diagnosticky, popřípadě konzultací. Eventuální psychická úleva pacienta, k níž by došlo po absolvování nebo v průběhu psychoterapeutického pohovoru při klinickém vyšetření, na tom nic právně nemění. Psychoterapeutický pohovor jako *právní pojem* zdravotnického práva představuje *zdravotnickou*, diagnosticky cílenou či „jen“ odborně komunikační, *metodu*, popřípadě sám může připouštět více technik pohovoru; např. jinak u dítěte, jinak u dospělého apod. Srov. též strukturovaný kvalitativní rozhovor jako metodu kvalitativního zdravotního výzkumu.

Můžeme shrnout, že psychoterapeutický pohovor směřuje k *diagnostické* rozvaze a závěru (a nepochybně i k získání oboustranné důvěry, navázání vztahu či k možnému povzbuzení pacienta

apod.). O psychoterapeutickém pohovoru podle citované vyhlášky tedy hovoříme v *jiném* významu, nežli by tomu bylo u léčby duševního stavu.

S psychoterapeutickým „rozhovorem“ lékaře s rodičem nezletilého dítěte za určitých okolností počítá *vyhláška č. 70/2012 Sb., o preventivních prohlídkách*, v pozdějším znění.

3. PSYCHOTERAPIE VE ZDRAVOTNÍCH SLUŽBÁCH (ZDRAVOTNICKÁ LEGÁLNÍ VÝHRADA)

Léčba duševního zdraví patří mezi *potenciálně nebezpečné* služby. Ostatně podobně to platí například i o chirurgii aj.

„Psychoterapie“, respektive vymezené výkony psychoterapeuta, výslovně patří mezi *zdravotní výkony* podle zdravotnického práva. Uváděné pojetí se týká nejen systematické a emergentní psychoterapie, ale též psychoterapie podpůrné.

Z předpisů zdravotnického práva vyplývá, že psychoterapie je vyhrazena *klinickým psychologům* způsobilým k činnosti bez odborného dohledu nebo *psychiatrům* se specializací v systematické psychoterapii či jiným *lékařům s touto specializací*. V uváděných veřejnoprávních případech se jedná o lékařská nebo nelékařská *zdravotnická povolání* podle zdravotnického práva.

Kromě zákonů o lékařských a nelékařských zdravotnických povoláních (zákon č. 95/2004 Sb. a zákon č. 96/2004 Sb.) je třeba zmínit i *vyhlášku č. 99/2012 Sb., o požadavcích na minimální personální zabezpečení zdravotních služeb*, v pozdějším znění, jakož i *vyhlášku č. 92/2012 Sb., o požadavcích na minimální technické a věcné vybavení zdravotnických zařízení a kontaktních pracovišť domácí péče*. Obě vyhlášky mají povahu prováděcího předpisu k zákonu o zdravotních službách č. 372/2011 Sb.

Dále je psychoterapeutická výhrada zdravotních služeb podložena právními požadavky na *zdravotnické vzdělávání*; viz *vyhláška č. 39/2005 Sb., kterou se stanoví minimální požadavky na studijní programy k získání odborné způsobilosti k výkonu nelékařského zdravotnického povolání*, ve znění pozdějších předpisů, která výslovně počítá s teoretickou výukou za účelem získání psychoterapeutických znalostí.

Psychoterapii může za *omezených* veřejnoprávních předpokladů provádět též *psycholog ve zdravotnictví* [§ 23 písm. b) *vyhlášky č. 55/2011 Sb., o činnostech zdravotnických pracovníků a jiných odborných pracovníků*, v pozdějším znění].⁷ Podrobnostmi, jako je otázka *odborného dohledu* apod., se zde nezaobíráme; viz § 22 odst. 1 až 5 zákona o nelékařských zdravotnických povoláních č. 96/2004 Sb.

Zmínit musíme ještě jedno zdravotnické povolání, jímž je *adiktolog*, který může provádět individuální a skupinovou podpůrnou psychoterapii v oblasti závislosti na návykových látkách nebo za určitých předpokladů spolupracovat při systematické individuální, skupinové a rodinné psychoterapii; viz § 22 odst. 1 písm. e) a odst. 3 písm. a) citované vyhlášky č. 55/2011 Sb.⁸ V případě adiktologa se proto jedná o *omezené* psychoterapeutické působení.

Do námi sledované psychoterapeutické oblasti, jak bývá ve zdravotnictví konvenčně chápána, již nespadá *pracovní terapeut* jako tzv. jiný zdravotnický pracovník, který pracuje v souvislosti

⁷ V současné době se připravuje změna této vyhlášky.

⁸ Supra. Srov. klinického adiktologa a adiktologickou terapii, respektive adiktologickou systematickou psychoterapii podle ministerského návrhu změny vyhlášky č. 55/2011 Sb. z roku 2017.

s poskytováním zdravotní péče, [§ 43 odst. 1 a 2 písm. e) zákona o nelékařských zdravotnických povoláních č. 96/2004 Sb.].⁹

Nemocniční kaplani, jejichž práce ve zdravotnictví eventuálně může mít jisté psychotherapeutické prvky, ale *nepadají* ani mezi tzv. jiné odborníky podle zdravotnického práva (ani zdravotnické pracovníky), jemuž se vymykají. Srov. klinickou pastorační péči apod.

Podpůrnou psychoterapii, zaměřenou například na pacientovo duševní vyrovnání se s určitou situací a její prožití, může hrazeně poskytovat *lékař nepsychiatr*, jak vyplývá z práva veřejného zdravotního pojištění; srov. pořadové č. 38. přílohy 1 zákona č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění, ve znění pozdějších předpisů.

Obsahová náplň psychotherapeutické zdravotnické výhrady dále vyplývá z kapitoly 910 přílohy vyhlášky č. 134/1998 Sb., kterou se vydává seznam zdravotních výkonů s bodovými hodnotami, ve znění pozdějších předpisů. Věcně se tak jedná o individuální nebo skupinovou, respektive rodinnou *systematickou psychoterapii* a též o *emergentní psychoterapii*. Podrobnostmi se zde nezabýváme, neboť jsou obsaženy v citovaném předpisu zdravotnického práva.

Pro popis léčby psychotherapeutickými prostředky (vedle použití „autorizovaných psychologických metod“) platí zvláštní, tj. omezený, režim výkonu *pacientova práva nahlížení* do zdravotnické dokumentace [§ 61 odst. 1 písm. a) a b) zákona č. 372/2011 Sb.]. Účel spočívá v tom, aby nedošlo ke znehodnocení práce se vztahem k pacientovi, včetně poznámek psychotherapeuta, což by ve svém důsledku mohlo být na úkor průběhu léčby, a tím i pacientova zdravotního stavu. U metod apod. je tímto účelem zabránění znehodnocení používání psychotherapeutických prostředků, respektive omezení jejich proniknutí ve všeobecnou známost s nebezpečím ztráty nebo ohrožení výpovědní hodnoty.

Celkově můžeme po veřejnoprávní stránce zdravotnického práva *shrnout následovně*:

Psychotherapie obsahově spadá pod veřejnoprávní legální *zdravotnickou výhradu* (a obchodní výsadu na trhu), a to pokud se věcně jedná o psychoterapii *systematickou, emergentní i podpůrnou*.

Zároveň se jedná o *zdravotní výkony hrazené z veřejného zdravotního pojištění* (systematická a emergentní psychotherapie), popřípadě se tak děje podmíněně (podpůrná psychotherapie lékaře nepsychiatra). Z tohoto stavu proto *sociálně těží* pojištěnci veřejného zdravotního pojištění. Z hlediska toho, že se jedná o zdravotní služby, spadající pod státem regulované činnosti na hospodářském trhu nebo trhu práce, je ovšem *bezvýznamné*, zda určitá zdravotní služba obsahuje zdravotní výkony hrazené či nehrazené z veřejného zdravotního pojištění, popřípadě podle zákona hrazené jen podmíněně a ve zbytku placené pojištěncem.

Zdravotnickou výhradou je sledován *veřejný zájem na odbornosti a jakosti* péče o duševní zdraví na trhu, a to s ohledem na *slabší zákaznickou stranu*, jíž bývá nemocný člověk (pacient); navíc i ve

⁹ Mezi tzv. jiné zdravotnické pracovníky podle právního stavu účinného před zářím 2017 spadal též *arteterapeut* (vedle stávajícího pracovního terapeuta); srov. též § 52 vyhlášky č. 55/2011 Sb., který má být nyní zrušen. Roku 2017 byl totiž arteterapeut legálně *vypuštěn* z osobního okruhu tzv. jiných zdravotnických pracovníků. Důvodem měla být faktická neexistence této zdravotnické profese s ohledem na nenaplnění zákonných předpokladů zdravotnického práva, respektive vzdělávání v praxi. Proti tomuto kroku byla jen menšina politického spektra. Zůstává otázkou, zda byl takovýto zákonodárně-politický krok v zájmu pacientů, respektive veřejnosti, třeba i s významem pro budoucnost, kdy by se mohly změnit vzdělávací poměry v praxi.

zvláštním duševním stavu, a tudíž i snadnější zranitelnosti. Srov. podobně např. advokátní legální výhradu a podobné profesní výhrady na trhu.

Dodejme, že obsahem soukromoprávního *závazku péče o zdraví* je mj. *pacientova pohledávka* na plnění na „náležité odborné úrovni“ (§ 28 odst. 2 a § 4 odst. 5 zákona č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách). *Odbornická odpovědnost* (péče řádného odborníka) je ve specifickém *soukromoprávním* smyslu zdravotních služeb pojímána mj. tak, že při psychoterapii musí jít o postupy podle „pravidel vědy“. Zároveň musí jít o „uznávané medicínské postupy“, což nutno vyložit širěji podle podobnosti a při zachování stejného účelu též jako uznávané postupy klinicky psychologické. Od „uznávaných medicínských postupů“ se ovšem strany závazku mohou *odchýlit* s odůvodněným záznamem ve zdravotnické dokumentaci [§ 47 odst. 3 písm. a) citovaného zákona]. Srov. např. individualitu pacienta, různé neobvyklé situace, ale i pacientovy preference, kulturní nebo náboženskou rozmanitost apod.

4. POUŽÍVÁNÍ PROFESNÍHO OZNAČENÍ PSYCHOTERAPEUT

Používání profesního označení „psychoterapeut“ *není* zákonem *výslovně* vyhrazeno. Nicméně ze zdravotnického práva, včetně práva veřejného zdravotního pojištění, vyplývá, že profesní používání tohoto označení přísluší *pouze*:

- a) *psychiatrům* se specializací v systematické psychoterapii,
- b) *jiným lékařům*, nežli psychiatrům, se specializací v systematické psychoterapii,
- c) *klinickým psychologům*.¹⁰

Jestliže by profesní označení „psychoterapeut“ používal někdo *jiný*, jednalo by se o jednání, které by bylo *objektivně způsobilé vyvolat nebezpečí záměny* s psychoterapií jako zdravotním výkonem hrazeným z veřejného zdravotního pojištění, respektive zdravotní službou.

Nesprávné používání profesního označení „psychoterapeut“ by mohlo naplnit skutkovou podstatu zakázané *nekalé soutěže* podle občanského zákoníku nebo *nekalé obchodní praktiky* podle zákona o ochraně spotřebitele.

Samo používání profesního označení „psychoterapeut“ je ale zapotřebí považovat za omezené. Má se totiž samo sebou, že klinický psycholog se léčebně věnuje právě psychoterapii, nikoli například fyzioterapii nebo nutriční terapii. Podobně bychom to mohli říci o dalších povoláních, které se podle zdravotnického práva věnují psychoterapii. Proto se označení „psychoterapeut“ může v současné klinické praxi jevit jako nadbytečné, vyjma psychiatrů, pokud by mezi nimi byli psychiatři se specializací v psychoterapii, tedy lidé oprávnění k psychoterapii podle zdravotnického práva, a vedle nich psychiatři bez této specializace.

Co je výše uvedeno, můžeme podobně říci i o používání výrazu „psychoterapie“, který náleží *zdravotnické výhradě*. A to i navzdory tomu, že tyto právní závěry můžeme dovozovat jen *nepřímo*, totiž prostřednictvím úhrad určitých zdravotních výkonů z veřejného zdravotního pojištění.

¹⁰ Stranou profesního označení necháváme „pouze“ podpůrnou nebo emergentní psychoterapii.

5. PRÁVNÍ OTÁZKA JINÝCH PŮSOBENÍ NA DUŠEVNÍ ZDRAVÍ NEŽLI PSYCHOTERAPEUTICKÝCH

Z výše uvedených důvodů zdravotnického práva vyplývá *výlučnost systematické, emergentní a podpůrné psychoterapie*, jakož i *povolání psychoterapeuta*, ve prospěch zdravotních služeb a zdravotnických povolání s vazbou na veřejnoprávní odbornost, včetně zdravotnického vzdělávání. Zároveň se jedná o spojení s tzv. vědeckou a školní medicínou, včetně klinické psychologie; viz výše.

Veřejnoprávně volný prostor léčby duševního zdraví lze proto nalézt pouze tam, kde by se jednalo o působení na duševní zdraví *mimo režim zdravotnického práva*; tzn. v *pastorální medicíně*, která je praktickým bohoslovím, včetně klinické pastorační praxe, anebo v *přírodním léčitelství*. V obou těchto případech by se nejednalo o postup *lege artis medicinae*, nýbrž o postupy „jen“ podle pravidel svého oboru (§ 2643 odst. 1 o. z.), které nemusí být nutně vázány na „pravidla vědy“ ve zdravotněprávním smyslu. Kupříkladu *nemocniční kaplani* postupují podle pravidel svého oboru, včetně pravidel náboženských; tedy mimovědeckých.

Ve skutečnosti ale toto dělení nemusí být pokaždé právně přesné. Existují totiž různé „šedé zóny“ či přechodné oblasti, které mohou být příznačné právě pro působení na duševní zdraví (nejen duševní pohodu). Srov. např. canisterapii nebo léčbu zvířaty vůbec, hagioterapii, biblioterapii, muzikoterapii nebo arteterapii apod. Srov. též různé terapie ve stylu *New Age* apod. Hranice v těchto případech není (a zásadně ani nemůže být) věcně, a tudíž ani formálně (veřejnoprávně) pokaždé ostrá. Navíc, některé činnosti, které dříve stály mimo české zdravotnictví, do něj postupně pronikly; viz např. nejen tradiční čínskou medicínu, ale též ájurvédou nebo homeopatii či antroposofické lékařství. Určité postupy či metody se zase naopak mohly ze zdravotních služeb časem vydělit anebo došlo k jejich opuštění z jiných důvodů. Tyto okolnosti se potenciálně *mění* nejen během času, ale i místně. Může se také jednat o výsledky měnící se zdravotní politiky státu, lékové politiky EU či o rozdíly mezi různými zeměmi, a to i náboženskými, kulturními apod.; srov. též vliv tradice apod.

Prvním vodítkem zůstává, zda zde byla *diagnostikována* duševní porucha nebo porucha chování, volající po léčbě, či zjištěn zdravotní stav, kdy je zapotřebí duševní podpory. Anebo nic takového skutkově nenastalo, protože by se jednalo jen o odstranění duševní nepohody nebo o zlepšení či udržení duševní, popřípadě potažmo i tělesné, pohody (*well-being*). Srov. např. *uvolňovací techniky*, které cíleně *nesledují léčebný proces*, ačkoli k němu může mimoděk dojít.

Druhé hledisko spočívá v tom, zda se jedná o psychoterapii podle „*pravidel vědy*“, anebo například náboženství, určitého druhu přírodního léčitelství apod. Srov. např. léčivé působení sibiřských šamanů na duševní zdraví, včetně stavů duševní poruchy nebo poruchy chování. V takovém případě nepůjde o vědeckou nebo školní medicínu v konvenčním západním smyslu.

Třetí hledisko je opřeno o to, zda určitá *technika* působení na duševní zdraví je obsahem českého *zdravotnického vzdělávání* a potažmo *veřejnoprávní odborné způsobilosti* na ně navazující, anebo nikoli. A to vše nahlíženo v režimu zdravotnického práva. Příkladem slouží léčebná eurymie, která je sice součástí antroposofické medicíny, avšak nikoli obsahem českého zdravotnického vzdělávání.

Připomenout si také můžeme povolání *poradce pro pozůstalé*, které je úředně zařazeno do veřejnoprávní *Národní soustavy povolání* pro účely trhu práce. Zmiňované povolání obsahuje co do popisu práce například „usnadňování procesu truchlení“. Brát bychom je proto mohli za příklad hraničního nezdravotnického povolání v dílčím poměru k lékaři nepsychoiatri, například k praktickému lékaři, a k jeho *podpůrné psychoterapii* určené kupříkladu pacientům, kteří jsou příbuznými zemřelého.

V zásadě se jedná o otázku použité *metody*, přičemž nelze pokaždé rozumně klást přesnou a zároveň přísnou veřejnoprávní profesní hranici mezi některými činnostmi. Tento závěr se opírá o výkon ústavně zaručeného *hospodářského práva podnikat* či jinak hospodařit (čl. 26 odst. 2 Listiny). Pokud by stát chtěl některé služby na hospodářském trhu omezit, muselo by se tak stát zákonem, který by musel být *objektivně ospravedlnitelný*. Stát by tak mohl dát přednost jiné hodnotě nežli hospodářské svobodě a svobodě péče o zdraví.

Stát přitom všem přímo či nepřímo počítá s *pastorální medicínou* při výkonu náboženské svobody, jakož i s *přírodním léčitelstvím* při výkonu živnostenského podnikání; tzn. i s různými *mimozdravotnickými* způsoby působení na duševní (nebo tělesné) zdraví, které *nemusí* být nijak vědecky vázány (a svázány) jako je tomu u zdravotních služeb (tzv. vědecké nebo školní medicíny v přírodovědeckém smyslu). Takovéto činnosti *nejsou zakázané*, což by ani ve svobodné společnosti nebylo ústavně možné. Na druhé straně ale výkon těchto činností *nesmí být klamavý* tak, aby vyvolal *mylnou domněnku*, že se jedná o systematickou, emergentní nebo podpůrnou psychoterapii podle „pravidel vědy“, tudíž o zdravotní službu v režimu zdravotnického práva, respektive o zdravotní výkony hrazené z veřejného zdravotního pojištění. Podobně to platí pro *zákaz klamavé reklamy*, popřípadě pro *zakázané vyvolání nebezpečí záměny*. Srov. *zakázanou nekalou soutěž* podle § 2976 o. z., včetně generální klauzule (§ 2976 odst. 2 o. z.).

Tyto otázky mají právní dopad i do práva spotřebitelského, respektive patientského. Zatímco u zdravotních služeb jsou k *mimosoudnímu řešení sporů* zvláště povolány krajské úřady, v právu spotřebitelském obecné povahy je orgánem mimosoudních řešení spotřebitelských sporů v našich případech Česká obchodní inspekce.

ZÁVĚR A NÁMĚTY DE LEGE FERENDA

Psychoterapie představuje péči o duševní zdraví v podobě *léčby duševní poruchy nebo poruchy chování* anebo v podobě *psychické podpory* pacientovi, a to při poskytování zdravotních služeb podle *zdravotnického práva*. Obsahově se jedná o psychoterapii systematickou, emergentní a podpůrnou podle „pravidel vědy“, která je *vyhrazena* určitým *zdravotnickým povoláním*. Hrazena je z veřejného zdravotního pojištění. Tento právní závěr vyplývá *alespoň nepřímo*, a to z práva veřejného zdravotního pojištění.

Používání profesního označení psychoterapeut je *právně vyhrazeno rovněž nepřímo*. Používání tohoto označení *nesmí* budit jakkoli *klamavý dojem*, že by se jednalo o zdravotní službu, pakliže by tomu tak nebylo. Podobně to můžeme říci o samotném výrazu „psychoterapie“.

Od psychoterapie nutno věcně a veřejnoprávně profesně *odlišit* psychologickou diagnostiku a psychologické poradenství, jakož i manželské a rodinné poradenství.

Vedle toho se psychoterapie uplatňuje v *dílčím věcném* zaměření podle *školského práva*, kdy se jedná o *výhradu určitého pedagogického povolání* na trhu školských služeb.

V případě *jiných léčebných působení* na duševní zdraví, nežli způsobem a v režimu zdravotnického práva, respektive tzv. vědecké a školní medicíny, popřípadě školského práva, již *nepůjde* o psychoterapii v právním smyslu. Vyloučena ovšem není *pastorální medicína* při výkonu náboženské svobody anebo *přírodní léčitelství*, popřípadě jiné podobné služby osobního charakteru podle živnostenského práva, anebo první pomoc.

V případě *právních pochyb* nutno vyjít z toho, zda určitý psychoterapeutický postup, respektive metoda, je *obsahem zdravotnického vzdělávání* (rozuměno i psychologického), a tudíž i na ně *navazující* veřejnoprávní odborné způsobilosti, anebo nikoli. Zdravotnické vzdělávání, respektive jeho obsah a rozsah, patří mezi *legální pojmové znaky zdravotnické výhrady* (a obchodní výsady) na trhu.

Do *budoucná* lze doporučit výslovné *legální vymezení psychoterapie* v českém zdravotnickém právu, a to i bez ohledu na úhrady zdravotních výkonů z veřejného zdravotního pojištění. Odbornost je věcí úplně jinou, nežli to, kdo platí zdravotní výkon.

Zejména by se mělo jednat o legální stanovení psychoterapie coby *oboru specializačního vzdělávání lékařů*, ukončeného atestační zkouškou. Důsledkem tohoto kroku by bylo legální zavedení *lékařské odbornosti psychoterapeuta* a potažmo i *psychoterapie* jako *oboru zdravotní péče* pro účely zdravotních služeb.¹¹ Současně by se musela vyřešit vzdělávací návaznost na *nelékařská* zdravotnická povolání, respektive odbornosti atd.; srov. klinického psychologa a obsah jeho specializačního vzdělávání ukončeného atestační zkouškou.¹² Dost dobře nelze nadále setrvávat u „specializace v psychoterapii“ *sui generis*, sledující účely veřejného zdravotního pojištění, a to navíc jen právní silou vyhlášky.

Dílčí inspirací, pokud jde o profesní označování, by mohlo být slovenské profesní právo.¹³

Přesto všechno se mohou v praxi vyskytnout některé hraniční či přechodné oblasti, které musí být právně vyloženy *ústavně konformním* způsobem ve *prospěch svobody*. Ze zřetele přitom ale nelze ztrácet podstatu a smysl legálních omezení povolání nebo hospodaření, která slouží prospěchu nemocného člověka a jeho ochraně před potenciálním nebezpečím vadného zásahu do duševního zdraví.

¹¹ Předpokladem by byla změna přílohy 1 zákona č. 95/2004 Sb., o podmínkách získávání a uznávání odborné způsobilosti a specializované způsobilosti k výkonu zdravotnického povolání lékaře, zubního lékaře a farmaceuta, ve znění pozdějších předpisů.

¹² Viz zákon o nelékařských zdravotnických povoláních (zákon č. 96/2004 Sb.).

¹³ Viz slovenský zákon č. 199/1994 Z. z., o psychologické činnosti a Slovenskej komore psychologov, ve znění pozdějších předpisů. Dnes z tohoto zákona ale platí jen § 1 až 3 o výkonu psychologické činnosti a o povinnosti mlčenlivosti. Současná slovenská psychologická stavovská korporace je již upravena jiným zákonem.

REFERENČNÍ SEZNAM:

DRAPELA, V. J. *Přehled teorií osobnosti*. Praha: Portál, 2011.

HÁJKOVÁ, A. Možnost samostatného výkonu psychoterapie v České republice. *Psychoterapie*. 2017, roč. 21, č. 1, s. 59–62

KRATOCHVÍL, S. *Základy psychoterapie*. 6., aktual. vyd. Praha: Portál, 2012.

VYBÍRAL, Z. – ROUBAL, J. (eds). *Současná psychoterapie*. Praha: Portál, 2010.